

2024

INFORMES EN CONTRAST

31 TURISME RESPONSABLE

TURISMESS: Economia Social i Solidària i turisme a Catalunya

CARLA IZCARA I RAÜL VALLS

INFORMES EN CONTRAST
31

TURISMESS:

Economia Social i Solidària i turisme a Catalunya.

Carla Izcara i Raül Valls

Alba Sud Editorial

Sèrie Informes en Contrast, núm. 31, 2024

Aquest informe es publica en el marc del projecte "Ecosistema TurismESS: una proposta de transformació" impulsat per Aethmic, Mescladís, Alba Sud i Calidoscoop

Amb el suport de

Promou

Finança

Del text:

Carla Izcara i Raül Valls

D'aquesta edició:

Alba Sud Editorial

info@albasud.org

www.albasud.org

Diseny gràfic: **Sauló, Vinyes i Pins SCCL**

Imatge de portada: Karolina Grabowska a Pixabay

Barcelona, 2024

ISBN: 978-84-09-61715-9

Carla Izcara

Graduada en turisme i màster en Antropologia i Etnografia per la Universitat de Barcelona. És tècnica en investigació i comunicació a Alba Sud i les seves investigacions s'enfoquen en com repensar críticament el turisme des de perspectives feministes. Entre les seves publicacions més recents vinculades a la temàtica d'aquest informe destaquen: [Turismes de proximitat: demanda d'una política pública](#) (en coautoria amb Ernest Cañada i Raül Valls, Alba Sud Editorial, Informes en contrast núm. 26, 2023); [Turisme responsable a debat. Reflexions després de la pandèmia de la COVID-19](#) (Alba Sud Editorial, Informes en contrast núm., 25, 2023); [Transformar el turisme des de la proximitat. Com abordem el debat a Catalunya?](#) (en coautoria amb Ernest Cañada, Informes en contrast núm., 19, 2022) *Turismes de proximitat un plural en disputa* (editat amb Ernest Cañada, Icaria Editorial, 2021).

Raül Valls

Llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat Autònoma de Barcelona. És activista de la memòria històrica a Catalunya i tècnic en investigació a Alba Sud. Entre les seves publicacions més recents destaquen: [Guia per la gestió turística de la xarxa d'espais de memòria](#) (en coautoria amb Gema Martínez-Gayo, Informes en contrast núm., 29, 2023); [Turismes de proximitat: demanda d'una política pública](#) (en coautoria amb Ernest Cañada i Carla Izcara, Alba Sud Editorial, Informes en contrast núm. 26, 2023); [Turisme i memòries de la Guerra d'Espanya](#) (en coautoria amb Ernest Cañada i Carla Izcara, Alba Sud Editorial, Informes en contrast núm. 24, 2023).

Fòrum per la Transició Ecosocial. #FUTURSimPOSSIBLES

ÍNDEX

pàg. 5	1. Introducció
pàg. 8	2. Metodologia
pàg. 11	3. Resultats
pàg. 11	3.1. Història de l'Economia Social i Solidària a Catalunya. Una aposta de política pública
pàg.14	3.2. Impuls del turisme des de l'ESS a Barcelona i resta del territori
pàg.15	3.3. Nebulosa de conceptes
pàg. 17	3.4. Altres limitacions
pàg.19	3.5. Pensar el turisme des de l'ESS
pàg. 21	3.6. Propostes
pàg. 26	4. Conclusions
pàg. 32	Referències

1.

INTRODUCCIÓ

L'any 2020, Alba Sud va inaugurar el **Laboratori de Turismes de Proximitat**, un espai de reflexió i investigació al voltant de l'organització del turisme, l'oci i el temps lliure en la proximitat geogràfica. En aquell moment, on la llibertat de moviment es va veure interrompuda per una força major, la pandèmia de la COVID-19, la proximitat esdevenia un espai de disputa (Cañada i Izcarra, 2021). D'una banda, el capital turístic, percebia la proximitat com l'únic espai on poder seguir reproduint-se mentre no "tornés la normalitat" dels viatges internacionals. D'altra banda, la proximitat es convertia en un espai on **pensar altres formes de gestió del turisme, més respectuoses amb els límits ecològics i materials del planeta, així com l'oportunitat de prioritzar les necessitats d'oci, recreació i gaudi de la majoria de la població**. Tot això, aquesta proposta podia tenir contradiccions i riscos de reproduir les mateixes dinàmiques del turisme hegemònic. Per tant, en aquesta línia de pensar altres turismes, el vincle amb **l'Economia Social i Solidària (ESS)** esdevenia estratègic i imprescindible.

L'ESS agrupa diferents iniciatives socioeconòmiques que busquen establir un sistema econòmic respectuós amb l'entorn i que prioritzi les necessitats de les persones per damunt del lucre. Les propostes sota aquest gran paraigües poden tenir formes organitzatives diferents: cooperatives, fundacions, associacions, mútues, etc., però es regeixen per uns valors comuns. Prenent de referència diversos documents oficials com el *Llibre Blanc de l'Economia Social a Catalunya* publicat l'any 2000, el *Pla d'Impuls de l'Economia Social i Solidària 2021-2023*, l'*Estratègia de l'Economia Social i Solidària a Barcelona 2030* i les bases de la Llei d'Economia Social i Solidària impulsada per l'Associació d'Economia Social de Catalunya (AESCAT) podríem definir aquests valors comuns en els següents:

- Iniciatives procedents d'un grup de ciutadans i ciutadanes.
- Tenen un objectiu orientat a satisfer les necessitats de les seves persones membres i/o de la societat, al bé comú i a generar un impacte positiu.
- Prioritzen les persones per sobre del lucre.
- Es basen en la gestió democràtica i en una governança inclusiva i participativa.

1. INTRODUCCIÓ

- Estan arrelades al territori i participen en el teixit social. També promouen la intercooperació amb altres iniciatives de l'ESS.
- Tenen total transparència sobre l'activitat i el seu sistema de govern, la gestió i la distribució d'excedents i retribucions.
- Han de garantir autonomia organitzativa independent de qualsevol altra organització o institució.
- Han de generar un mínim d'ocupació, relacions laborals justes i de qualitat i vetllar per l'equitat salarial.
- Desenvolupen la seva activitat des del compromís ambiental i social i minimitzen els impactes negatius amb voluntat de canvi social.
- Estan implicades en una transformació social feminista i d'igualtat de gènere.

Generalment, les formes jurídiques reconegudes són mutualitats de previsió social, cooperatives, societats laborals, fundacions i associacions, centres especials de treball i empreses d'inserció, les societats agràries de transformació i les confraries de pescadors cooperatives (Generalitat de Catalunya, 2020). Malgrat això, a la Llei d'ESS deixa clar que s'han d'incloure altres entitats i iniciatives que tenen altres formes jurídiques sempre que compleixin els valors de l'ESS a la seva pràctica quotidiana.

Imatge de Mick Haupt a Unsplash

1. INTRODUCCIÓ

Després de quatre anys de l'inici de la pandèmia mundial de COVID-19, i el context de policrisi actual (Tooze, 2022) es fa palès la necessitat de repensar el turisme amb urgència. Per aquest motiu, contribuïm a la proposta d'**Aethnic** i **Fundació Mescladís** junt amb **Calidoscoop** d'elaborar una diagnosi a Catalunya, tenint en compte les particularitats del cas Barcelona, sobre el vincle entre turisme i ESS en el marc d'una transició socioecològica a contrarellotge.

Les quatre entitats, després d'anys treballant al territori català, consideràvem que malgrat hi ha hagut una aposta política per promoure aquest tipus d'economia els darrers deu anys, l'ESS continua sent marginal en alguns sectors. Pel que fa al turisme, hi ha una falta de maduració del debat i s'identifiquen poques iniciatives turístiques vinculades a l'ESS.

Aquest informe busca ser una primera diagnosi per conèixer quin és el vincle entre el turisme i l'ESS a Catalunya.

Per aquest motiu, aquest informe busca ser una primera diagnosi de caràcter exploratori per conèixer quin és el vincle entre el turisme i l'ESS a Catalunya. En concret, es volen identificar les necessitats, reptes i oportunitats de l'àmbit de l'ESS per accedir i mantenir-se com a agents de canvi dins del sector turístic de la ciutat de Barcelona i de Catalunya. Aquests objectius, contribuiran al propòsit final del projecte

que és **enfortir l'ecosistema TurismESS per avançar cap a un model turístic de proximitat alineat amb els reptes de la transició ecològica i de la justícia social.**

2. METODOLOGIA

Aquest informe, en part, és el resultat de quatre anys d'investigació impulsada pel Laboratori de Turismes de Proximitat d'Alba Sud. A banda d'això, un dels coautors, Raül Valls va participar en l'impuls de Miceli Social, una cooperativa de serveis per a les ruralitats on una de les línies de treball és promoure un desenvolupament local sota els principis de la custòdia del territori i que afavoreixi un model de turisme respectuós, prèviament consensuat entre la població local, ajuntaments i privats. Un model que fomenti la qualitat de vida i el respecte als ecosistemes naturals. Així doncs, encara comptar amb aquesta experiència acumulada, per aquest informe **s'han entrevistat 25 persones clau**.

D'aquestes 25 persones, 8 eren homes i 17 dones. Totes elles estan vinculades a l'Economia Social i Solidària a través de diferents àmbits: sis ofereixen serveis turístics, dotze dinamitzen espais de coordinació i d'impuls de l'ESS, quatre treballen a Ajuntaments i tres intervenen en àmbits de l'ESS, però no en turisme.

Taula 1. Relació de persones entrevistades

	Organització Empresa	Nom i Cognoms	Càrrec
1	Ajuntament de Barcelona	Xavier Rubio	Tècnic de projectes del comissionat d'Economia Cooperativa, Social i Solidària i Consum
2	Ajuntament de Granollers	Aurea Dieguez	Tècnica en turisme
3		Cintia Aixendri Ruiz	Regidora d'Ocupació, Promoció Econòmica i Turisme
4		Vicens Planes	Tècnic en ESS
5	Arriant	Albert Serra	Coordinador
6	Artixoc	Àgia Luna	Directora

2. METODOLOGIA

	Organització Empresa	Nom i Cognoms	Càrrec
7	ArqueoVitis	Mireia Sabaté Balada	Socia-fundadora
8	Ateneu Cooperatiu Alt Pirineu i Aran	Marta Visa	Consell Comarcal la Cerdanya
9		Dolors Engo	Consell Comarcal Pallars Jussà
10		Mireia Ribas	Tècnica
11	Ateneu Cooperatiu Penedès: coopsetània	Nuria Luna Làzaro	Administració
12		Jordi Torrents Albet	Coordinació
13	Casa Jam	Lucia Demajo Meseguer	Co-fundadora/directora
14		Damià Rubio Petrus	Co-fundador/director
15	Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya	Dolors Ferré Calvet	Promoció
16		Guillem Perdrix	Director
17	Institut de Recerca Urbana de Barcelona	Berta Riera i Bayer	Tècnica de projectes
18		Rubén Martínez Moreno	Director de l'Àrea d'Urbanisme i Transició Ecològica
19	Opcions/ Coòpolis	Mireia Bosch	Comunicació Social
20	Passejant per Barcelona	Mireia Pons	Fundadora i guia
21	Tandem Social	Paula Muro Mauri	Tècnica de projectes a Tandem Go
22	Tot Raval	Pili Malagarriga	Dinamització
23	Xarxa d'Economia Social	Anna Fernández Montes	Tècnica de Pam a Pam

2. METODOLOGIA

	Organització Empresa	Nom i Cognoms	Càrrec
24	Xarxa de Municipis per l'Economia Social i Solidària	Albert Papell i Gracia	Escamot Cooperativa
25		Elisa Segués Peña	Coordinació

Font: elaboració pròpia

A més, s'han organitzat junt amb Aethnic **dos grups focals en format virtual amb agents clau al territori**. En una primera trobada, on van participar 32 persones, es van compartir set sentències sobre turisme i ES, que identificaven alguns dels primers resultats de la recerca realitzada, on les persones participants van compartir la seva opinió al respecte. Entre aquestes persones hi havia un total de 24 dones i 8 homes. A grans trets, hi havia persones representants dels Ateneus Cooperatius de l'Alt Pirineu i Aran, Barcelona i Alt Penedès i Garraf, la XMESS, la XES, iniciatives de turisme vinculades a l'ESS, persones de l'àmbit acadèmic i de l'administració pública com tècnics d'ESS de diferents ajuntaments del territori. De les entitats impulsores d'aquest projecte van participar 3 d'Aethnic i 3 d'Alba Sud. En la segona trobada, on vam comptar amb 15 persones, es va posar en discussió com havia de ser el format d'intercooperació per impulsar el turisme des de l'ESS. En aquest cas, van participar 9 dones i 6 homes que ja havien participat en la primera sessió.

Finalment, també s'ha fet una **revisió bibliogràfica** de diferents documents oficials com lleis i informes publicats per organismes públics.

3.

RESULTATS

Els resultats s'han organitzat a partir de sis àmbits d'anàlisi principals. En primer lloc, presentem un breu resum de la història de l'ESS a Catalunya. En aquest apartat, destaquem l'aposta de política pública feta a tot el territori amb especial èmfasi a Barcelona a partir dels diferents Plans d'Impuls de l'ESS de l'Ajuntament. Un cop recalçada la importància de l'ESS en la història catalana, s'analitza, en segon lloc, l'impuls del turisme des d'aquest àmbit tant a la capital com a la resta de Catalunya.

Després de plantejar el context amb aquests dos primers punts, s'aborda la problemàtica identificada en les entrevistes i espais de discussió a l'hora de definir els conceptes de turisme, ESS i vincular-los entre ells. En quart lloc, s'enumeren altres definicions per continuar amb el cinquè punt sobre com pensar el turisme des de l'ESS. Per acabar, es conclouen els resultats anunciant les propostes per continuar amb l'impuls de l'ESS des del turisme organitzades en dos blocs en funció de l'àmbit d'actuació.

3.1. HISTÒRIA DE L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA A CATALUNYA: UNA APOSTA DE POLÍTICA PÚBLICA

El 1839, un reial decret va permetre la creació de les societats de socors mutus. En aquell moment, les organitzacions obreres van sortir de la clandestinitat i la informalitat i van néixer diferents tipologies societàries de l'economia social: societats de socors mutus, ateneus obrers i les cooperatives (Generalitat de Catalunya, 2020). Així, l'inici de l'ESS a Barcelona data del 1840 quan un grup de teixidors i teixidores es va organitzar per crear una fabrica autogestionada i crear ocupació per a persones que estaven a l'atur (Barcelona.cat, 2020).

Més tard, l'any 1877 es va aprovar la Llei d'Associacions on es reconeixien els drets civils d'aquestes. A partir d'aquell moment, va començar l'impuls de diferents formes d'associacionisme com les mutualitats, cooperatives, associacions i caixes d'estalvi i crèdit o les organitzacions sindicals. En aquesta llei, malgrat no es van incloure les cooperatives agràries, les quals havien arrancat al segle XIX a Catalunya, van poder acollir-s'hi (Generalitat de Catalunya, 2020).

El 1896 es va constituir la Federació de Mutualitats de Catalunya i durant els inicis del segle XX va anar augmentant el reconeixement institucional, per exemple, a partir de

3. RESULTATS

l'aprovació de la Llei de Sindicats Agrícoles el 1906. Més tard, a partir de la vaga de La Canadenca el 1919, es transforma el cooperativisme obrer català i un any després neix la Federació de Cooperatives de Catalunya (Generalitat de Catalunya, 2020).

El 1934 es va aprovar la Llei de Bases de Cooperació. Al document de les bases de la Llei de l'ESS es defineix com un dels primers reconeixements legals de l'economia social perquè incloïa les cooperatives (consum, producció, treball, transports, crèdit, mixtes, pesca i serveis marítims, escolars, sanitàries i mercantils), sindicats agrícoles i cooperatives agràries i mutualitats de previsió i assegurança (Generalitat de Catalunya, 2020).

Amb la dictadura franquista (1939-1977) tot aquest moviment es va veure pausat, fins que després de la mort del dictador, va tornar a irrompre el moviment cooperatiu i associatiu a Catalunya. Anys després, el 1997 es va crear la actualment anomenada Confederació Empresarial del Tercer Sector Social de Catalunya (Generalitat de Catalunya, 2020).

Amb l'arribada del nou mil·lenni, el 2001, la Generalitat de Catalunya va publicar el *Llibre blanc de l'Economia Social a Catalunya*, i l'any 2003 es va constituir la Taula del Tercer Sector que aglutinava federacions, xarxes i entitats que actuaven en l'acció social a la vegada que es va constituir formalment la Xarxa d'Economia Social (XES) (Generalitat de Catalunya, 2020).

Les últimes dates assenyalades són el 2015, amb la creació de la Xarxa de Municipis per l'ESS (XMESS) i el 2017 la creació de l'Associació d'Economia Social de Catalunya (Generalitat de Catalunya, 2020), una organització de quart grau que agrupa les principals plataformes de representació de les diferents famílies de l'economia social de Catalunya.

Pel que fa a política pública, destaquen els Plans d'Impuls de l'ESS (PIESS) de l'Ajuntament de Barcelona. El primer es va executar durant el mandat 2015-2019 i era la primera iniciativa municipal que desplegava una mirada socioeconòmica transformadora i transversal a la ciutat. Aquest primer PIESS va consistir en la promoció de l'ESS (sensibilització, difusió, impuls d'iniciatives, transformació entitats mercantils a ESS...) i el reforç de l'ESS (enfortir i millorar les iniciatives existents). El 2017, es va presentar l'*Estratègia de Consum Responsable 2016-2019* que impulsava un nou model de consum regit pels criteris de responsabilitat i sostenibilitat social i ambiental.

Des de fa aproximadament disset anys hi ha hagut un impuls d'aquestes economies que ha generat un creixement del sector de l'ESS.

Després de la COVID-19, el 2021, es va aprovar al Ple de l'ajuntament l'*Acord de ciutat de l'Estratègia #ESS2023* i també es va presentar el segon PIESS 2021-2023 per continuar impulsant aquest sector a Barcelona alineat amb els objectius de l'estratègia. En aquest segon PIESS es van identificar sis reptes vinculats a dotze objectius estratègics. Aquests reptes són: la sostenibilitat i resiliència econòmica de les organitzacions de l'ESS, sobretot després de la crisi provocada per la COVID-19; les dificultats envers la digitalització de les empreses i serveis amb valors de l'ESS; transformar les desigualtats de la socials i fer accessibles

3. RESULTATS

les activitats i serveis de l'ESS a tota la ciutadania; proposar polítiques públiques que donin resposta a les necessitats de la ciutat i de les iniciatives vinculades a l'ESS i posicionar l'ESS com un actor socioeconòmic rellevant.

Així doncs, a escala barcelonina i catalana, des de fa aproximadament disset anys hi ha hagut un impuls d'aquestes economies que ha generat un creixement del sector de l'ESS. Per exemple, del 2017 al 2019 la creació de cooperatives es va més que duplicar i l'ESS ja és més coneguda, a partir de la seva incorporació al món educatiu i a alguns mitjans de comunicació. També, a alguns municipis i sectors, l'ESS ja constitueix una part imprescindible dels ecosistemes locals o sectorials i son un interlocutor imprescindible i legítim (AESCAT i Ajuntament de Barcelona, 2021).

Igualment, en l'àmbit nacional i internacional es promou l'ESS com a forma d'intentar canviar el model econòmic, de producció i consum. Per exemple, [com explica Eugènia Ifer a Xarxanet](#), el Consell de Ministres del Govern d'Espanya va aprovar l'abril del 2023 l'avantprojecte de la Llei Integral de l'Economia Social, juntament amb l'Estratègia per a l'economia social 2023-2027 a Espanya. Aquell mateix mes, l'Organització de les Nacions Unides (NNUU) va aprovar una resolució per "promoure l'ESS per el desenvolupament sostenible", sumat a un document de l'Organització Internacional del Treball l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) de recomanació del consell sobre l'ESS i la innovació social entre moltes altres accions.

Actualment, des del punt de vista legal, l'única llei que defineix l'ESS és la Ley 5/2011, de 29 de marzo, de Economía Social, del Govern d'Espanya. Malgrat això, l'any 2017 es

FESSrural 2023. Imatge de Pep Camps.

3. RESULTATS

va constituir l'Associació Economia Social Catalunya que està promovent un procés de promoció i reconeixement de l'ESS a Catalunya a partir de l'impuls de la Llei d'economia social i solidària a Catalunya. En relació a això, **Xavier Rubio**, tècnic de projectes del comissionat d'Economia Cooperativa, Social i Solidària i Consum de l'Ajuntament de Barcelona, explica com a l'abril del 2024 "el Govern de la Generalitat en funcions va aprovar l'esborrany de la llei catalana que ha d'anar a tràmit parlamentari". Afegeix que aquesta llei "preveu un registre que serà el que institucionalitzarà qui està i qui no està dins del marc de l'ESS. D'aquest registre, penjaran coses tan importants com la modificació de la llei de contractació pública", conclou Rubio. Una de les avantatges d'aquesta nova legislació és que permetria reconèixer a les economies comunitàries i altres figures que anteriorment, per la seva forma legal, no havien sigut reconegudes dins l'ESS. Així, se li dona més importància a les pràctiques que no tant a la figura legal sobre la que s'estructura cada iniciativa.

3.2. IMPULS DEL TURISME DES DE L'ESS A BARCELONA I RESTA DEL TERRITORI

Com s'indica a l'apartat anterior, l'ESS ha tingut un pes rellevant en la història econòmica i social de Barcelona i Catalunya. Malgrat això, el seu vincle amb el turisme no queda del tot clar, hi ha menys iniciatives que en altres àmbits i aparentment el debat encara és poc madur, tant en l'àmbit de les administracions com del teixit social i empresarial. De fet, només s'han identificat dos documents on s'abordi la temàtica, i es fa de forma que es podria considerar bastant superficial.

En el sector del turisme hi ha menys iniciatives de l'ESS que en altres àmbits.

Un d'ells és el document de la XES *Propostes per a la democratització econòmica i la transició ecosocial*. En aquest el turisme només s'esmenta en dos apartats. En primer lloc, apareix com un problema vinculat a l'habitatge, on assenyalen com s'ha d'impedir que els habitatges ubicats a àrees residencials puguin dedicar-se a activitats comercials com el lloguer turístic. En segon lloc, quan aborden el debat sobre el re-equilibri territorial del país, esmenten com s'ha de dur a terme "el decreixement i la reconversió planificats de la indústria turística, apostant per un turisme de proximitat, amb una baixa petjada de carboni i a través de mecanismes que impedeixin l'empobriment i el patiment de les persones afectades" (XES, 2021: 28) i la "renovació del sector primari a partir de desenvolupar diferents indústries, entre elles el turisme rural de petita escala" (XES, 2021: 28).

L'altre document és l'*Estratègia de l'ESS a Barcelona 2030*, el turisme s'identifica com el novè sector estratègic de l'ESS. Es destaca la potencialitat de generar un impacte social i ambiental positiu, la possibilitat d'ajudar a crear mercat social i l'oportunitat per al creixement i viabilitat de l'ESS, perquè actualment no s'identifica que l'ESS hi tingui presència i es podrien generar cadenes productives.

3. RESULTATS

Segons **Lucia Demajo** i **Damià Rubio**, de Casa Jam, un allotjament de l'ESS ubicat a Barcelona, consideren però que aquesta aposta no s'ha traduït en el sector turístic perquè principalment el sector està dominat per un lobby molt fort que, qualsevol iniciativa que sorgeixi amb uns valors diferents, resulta invisibilitzat. Per exemple, assenyalen que certificacions com Biosphere, poden ajudar a fer petits canvis en aquestes grans empreses, però insisteixen en que l'ESS no és això i es queda molt curt. “Si sortim un bolet com nosaltres resultem invisibles”, es lamenten.

Turisme de proximitat. Imatge de Carla Izcarra.

3.3. NEBULOSA DE CONCEPTES

Un aspecte que es desprèn de les entrevistes i dels grups de discussió realitzats és la **difficultat tant per definir economia social i solidària com turisme i el seu vincle**. Com s'ha explicat anteriorment, encara es detecta una certa ambigüitat en determinar quines iniciatives s'inclouen dins del que anomenem ESS. Per aquest motiu, es preveu que amb la nova Llei es posi més èmfasi a les pràctiques, que no tant a la figura legal. Aquest canvi es veu recolzat en la majoria d'entrevistes dutes a terme. Per **Albert Serra**, coordinador d'Arriant, “les formes jurídiques són instruments, perquè per a nosaltres el important són els valors que es defensen i les pràctiques que es fan”. A aquesta aproximació coincideixen també **Xavier Rubio**, **Casa Jam**, **Passejant per Barcelona** o la **XES** entre d'altres, perquè, com indica **Anna Fernández**, tècnica de Pam a Pam, “la forma jurídica no garanteix que tinguis practiques transformadores,

3. RESULTATS

és com es desenvolupa l'activitat i quines practiques hi ha darrera". Així mateix, des **l'Ateneu Cooperatiu del Pirineu i Aran**, comparteixen la dificultat d'impulsar iniciatives col·lectives al territori, per les distàncies i l'escassa població. En el seu cas, es troben amb moltes petites empreses o persones autònomes que intenten tirar endavant activitats amb valors de l'economia solidaria, però no tenen la figura legal determinada sumat de que, en molts casos, desconeixen el que és ESS. Per tant, triar una forma jurídica cooperativa no equival automàticament a una practica d'ESS i, de vegades, es pot donar la paradoxa de que sigui tot el contrari.

En segon lloc, definir el què entenem per turisme continua sent polèmic i dificulta que el debat dins de l'ESS avanci. La concepció del turisme com una activitat que només pot estar al servei del capital i reproduir i reforçar desigualtats, fa que des de certs àmbits no es pugui entendre el vincle amb l'ESS o el paper que hi hauria de jugar.

El procés de turistificació en els darrers anys en certes zones del país, com Barcelona o la Cerdanya, entre altres, obstaculitza pensar l'activitat sota altres lògiques. Això fa que algunes cooperatives no vulguin identificar-se com turístiques, com expressaven des de **Coopsetània**, Ateneu Cooperariu de l'Alt Penedès i Garraf on participen moltes cooperatives, sobretot de l'àmbit de la cultura. D'altra banda, iniciatives com Casa Jam o Passejant per Barcelona, expliquen com han patit el rebuig de certs sectors de l'ESS precisament per la barrera i dificultats de pensar el turisme en altres termes i des de l'ESS. Tant la **Lucia Demajo** com en **Damià Rubio**, fundadors de Cada Jam, reconeixen que això es deu al procés de turistificació de la ciutat i reconeixen que és molt difícil trobar experiències que responguin als valors de l'ESS, sobretot des de

Imatge d'Igor Ovsyannykov en Pixabay.

3. RESULTATS

l'àmbit de l'allotjament turístic. Respecte aquesta qüestió, des d'**Arriant**, pensen que el problema està en que "el model turístic hegemònic es fonamenta en relacions basades en el capital i en la mercantilització de la vida en general", afegeixen que això fa que "molta gent que treballa en el sector turístic no vegi la possibilitat de sortir de la roda mercantil que s'imposa".

Així, veiem com per a certs actors, relacionar ESS i turisme pot esdevenir un oxímoron. **Xavier Rubio**, alerta també del perill de que amb l'ESS "estiguem legitimant allò que no hauria de ser i que no té res a veure amb l'ESS. I que esdevingui una forma de "netejar la roba bruta", com una etiqueta més.

Malgrat aquesta tensió evident i polèmica, per a la **Mireia Bosch** de la revista *Opcions*, "s'ha anat avançant i podem trobar algunes propostes dins de l'ESS en aquesta línia". A la vegada, creu que "en el moment d'emergència que estem és indispensable pensar i abordar el turisme, i l'únic marc possible és de l'ESS". **Gerard Costa**, cofundador de Miceli Social, ho complementava dient que "el turisme és absolutament transversal, ho abarca tot i per tant, té un sentit absolut enfrontar-lo des de l'ESS i és un agent importantíssim a l'ESS".

Pel que fa a la XES, malgrat que en els seus espais sempre ha estat molt present la crítica als impactes negatius del desenvolupament turístic i ha manifestat que l'ESS no ha de formar part de la promoció d'aquest turisme, també s'entén que hi ha pràctiques que intenten capgirar el turisme. Per aquest motiu, podem trobar diferents iniciatives al Pam a Pam. Per tant, tot i que segueix sent un debat poc madur en aquest i d'altres espais, apareixen noves veus i percepcions que, tot i les reticències anteriors, sembla que cada cop més, la discussió sobre el turisme es polititza i pren importància com un sector prioritari des del que cal treballar per transformar-lo.

3.4. ALTRES LIMITACIONS

A part de la càrrega simbòlica dels conceptes turisme i ESS, ens trobem amb **moltes dificultats perquè en espais molt turistificats es desenvolupin iniciatives turístiques des de l'ESS**. Això no només passa a Barcelona, sinó que a altres municipis de Catalunya com, per exemple, la Cerdanya poden veure's afectats per problemàtiques similars com l'encariment del cost de vida, la falta d'oferta d'habitatge, hiperfreqüentació de l'espai públic i verd, xarxes de transport col·lapsades, etc.

En aquest sentit, per l'**Elisa Segué**s, coordinadora de la XMESS, el cas de Barcelona a més té una particularitat. Aquesta és que a la vegada que s'està apostant per impulsar l'ESS, es segueix promovent un "turisme molt extractiu", tant el que rep com el que emet la ciutat.

També s'ha detectat una **falta de múscul d'iniciatives turístiques que impulsin la discussió**. Això ve donat per diferents motius. En primer lloc, la reticència de certs

3. RESULTATS

sectors de l'ESS a rebre la qüestió turística ha descoratjat a algunes persones a implicar-se. D'altra banda, també veiem diverses iniciatives turístiques que promulguen amb els valors de l'ESS, però que després plantegen la seva oferta com una opció més dins de l'ecosistema turístic hegemònic sense qüestionar el seu funcionament. En aquest sentit, aquest tipus de propostes, serien les que contribueixen a la falta de confiança de poder exercir els valors de l'ESS des del turisme. Finalment, la majoria de cooperatives de turisme o altres formes legals que estan impulsant l'ESS des del turisme són organitzacions petites amb poc personal. A més, el turisme és un sector que tant per horaris com per temporades, degut a la seva estacionalitat i flexibilitat, és molt exigent. Així doncs, és difícil que es tingui la capacitat d'impulsar algun espai d'intercooperació. La proposta que va estar més prop d'això va ser la XAREC, la Xarxa de Restauració i Cultura, però no es va poder sostenir amb el temps per falta de recursos.

Per últim, més enllà de la qüestió turística, hi ha un debat de base a l'ESS sobre fins quin punt s'ha de tenir en compte l'empresa capitalista com interlocutora o participar dels seus canals comercials. D'una banda, algunes iniciatives expressen la **necessitat de sortir d'una suposada bombolla de les economies alternatives i fer que les propostes d'ESS arribin a la major part de la població possible**, no només per la seva sostenibilitat econòmica, sinó per generar una alternativa més àmplia a l'oferta hegemònica, encara que hi puguin mantenir vincles. També es veuen potencialitats en termes d'aprenentatges mutus entre les iniciatives d'ESS i les empreses convencionals.

Barri de Gràcia, Barcelona. Imatge de Carla Izcarra.

3. RESULTATS

Altres sectors veuen la necessitat **que l'ESS generi dinàmiques comercials pròpies, sostingudes a través de la col·laboració amb iniciatives amb valors afins que facin créixer un model de producció i consum sota altres lògiques a les del capitalisme.**

Aquesta contradicció també es fa present quant abordem el debat sobre ESS i turisme i quin ha de ser el vincle amb les grans empreses del sector. En aquest marc, hi ha qui creu que **l'ESS s'ha de recolzar i formar part dels circuits comercials complementaris a aquestes grans empreses turístiques.** D'altra banda, també es considera que la discussió no s'ha de centrar en si podem col·laborar o interactuar per qüestions puntuals, sinó en si **les iniciatives de turisme dins de l'ESS poden ser considerades un actor dins del moviment contra la turistificació dels territoris.** Aquesta qüestió serà essencial abordar-la cara a la construcció de possibles espais d'incidència i la construcció d'un relat i preguntar-nos: quin paper ha de jugar l'ESS des del turisme?

3.5. PENSAR EL TURISME DES DE L'ESS

En primer lloc, com avançaven algunes de les persones participants en aquest estudi, en el context de policrisi actual, **no podem deixar de banda el sector turístic quan pensem una transició ecosocial a Catalunya.** El territori català va rebre 18,2 milions de turistes estrangers el 2023, un 22,4% més que el 2022 (Idescat, 2024a). Segons les últimes dades d'ocupació, el primer trimestre del 2024, un 14,2% de la població està ocupada al sector turístic (Idescat, 2024b) i [representa el 12% del PIB](#). Consegüentment, tant pel seu pes en l'economia i l'ocupació, així com per la transversalitat del sector i

Tant pel seu pes en l'economia i l'ocupació, així com per la transversalitat del sector i els impactes que genera en diferents àmbits de la vida, el turisme ha de tenir-se en compte.

els impactes que genera en diferents àmbits de la vida, el turisme ha de tenir-se en compte en les discussions sobre la transició ecosocial urgent a Catalunya. Per a Mireia Bosch, "el turisme és un sector que necessita ser mirat amb especial atenció des de l'ESS en tant que des de l'ESS estem altament preocupades i ocupades en desplegar la transició ecosocial", recolzant aquesta idea.

En segon lloc, pensar el turisme des de l'ESS implica fer-ho aplicant els seus valors. La **proposta turística hauria d'estar orientada al bé comú i a l'impacte social positiu.** Aquest propòsit el veiem recollit a algunes iniciatives de turisme social al Brasil, com el [SESC Bertioga](#), on s'ofereixen activitats turístiques de qualitat, orientades al desenvolupament personal, l'art, l'esport i la salut i dirigides, majoritàriament, a treballadores i treballadors del sector turístic els quals no poden accedir a l'oferta més generalista. També hauria de contribuir a generar una ocupació estable, de qualitat i equitat salarial. El sector turístic es coneix per l'alta ocupació que genera, però també per les seves pèssimes condicions laborals. Les iniciatives turístiques des de l'ESS podrien **oferir millors garanties laborals:** contractes amb majors garanties socials, millors salaris, facilitats per conciliar, la no sobrecàrrega i explotació del personal, etc. Així doncs, sota cap concepte s'abaratirien costos a partir de la precarització del treball.

3. RESULTATS

Respecte els costos, Albert Serra és conscient de que en ocasions “l’ESS va amb un preu per sobre de mercat i hi ha el perill de que algunes propostes es converteixin en classistes”. A això, afegeix que si és “social i solidària no pot ser només per una elit”. En el seu cas, treballen amb el preu de mercat i paguen salaris per sobre de conveni a més de l’allotjament, dietes i transport. Això, explica Serra que només els “obliga a treballar amb marges molt petits” a més de que no compten amb unes instal·lacions pròpies i això els facilita poder invertir en millors condicions laborals.

Pel que fa a l’impacte en el paisatge i territori, l’ESS s’exerceix des d’un **compromís ambiental, arrelament al territori i participació**. Així doncs, aquesta activitat hauria de tenir en compte on es desenvolupa i causar el menor impacte ambiental possible. Així mateix, és indispensable una contribució positiva i activa amb la comunitat veïna i participar de la vida comunitària intercooperant amb altres iniciatives, redistribuint els beneficis de l’activitat, etc. Per a la **Montserrat Torres**, cap de Servei d’Emprenedoria i Economia Social a l’Ajuntament de Terrassa, una de les característiques principals hauria de ser precisament aquesta, “estar arrelada al territori que potencii, enxarxi i agrupi diferents iniciatives del lloc aplicant els valors de l’ESS”.

Per exemple, el turisme de proximitat pot **contribuir a promoure un consum en circuits curts**. Per exemple, iniciatives com els [mercats de pagès](#), [visita a pagès](#), el [Tasta la Vall](#) o algunes petites explotacions agràries o ramaderes que s’han iniciat a l’agroturisme, troben en aquestes visites una manera de vendre el seu producte sense tants intermediaris i a un preu més just. El fet de que sigui un públic proper, facilita

Fira del Pressec de l'ordal. Jorge Franganillo a Flickr.

3. RESULTATS

també la fidelització de la clientela, podent vendre els teus productes de manera regular, la idea de “fer rebost”. A més, moltes d’aquestes iniciatives també fan una tasca fonamental en educació ambiental i revalorització del treball agrari i ramader.

Per ser coherents amb els valors que promou l’ESS, tota activitat hauria d’estar enfocada a garantir les necessitats de descans, recreació, lleure i turisme de la població local o d’un entorn pròxim. A més, el turisme des de **l’ESS hauria de prioritzar els públics locals, sobretot tenint en compte el context de crisi climàtica i altres crisis entrelaçades**. Mireia Bosch d’Opcions, creu que “si hem de defensar algun turisme es el de proximitat alineat amb una transició ecosocial no podem permetre un turisme de llargues distàncies. Per tant, inevitablement el que hem de defensar es un turisme de curta distancia i de proximitat”. Pili Malagarriga, de Tot Raval, coincidia en que “per ser coherents ens hem de dirigir a un turisme de proximitat”, malgrat apuntava la dificultat de, en ocasions, atraure a aquest públic.

Les polítiques públiques en turisme no tenen com subjecte principal a la població local.

Certament, **hi ha espai per créixer**. Les polítiques públiques en turisme no s’han dirigit a la població local. En altres paraules, no tenen com subjecte principal a aquesta població. Fet que fa que hi hagi tot un ventall de necessitats vinculades amb l’oci, la recreació i el lleure que no estan sent satisfetes. A més, les dades que mostren com

[un terç de les llars catalanes \(29,8%\) no poden permetre’s fer vacances una setmana fora de casa seva almenys un cop l’any](#). El risc de pobresa i exclusió social el pateixen sobretot menors de 16 anys, persones estrangeres, a l’atur i amb un nivell d’educació bàsic, així com a les dones.

Finalment, totes aquestes accions contribueixen a pensar **una definició de turisme molt més mal·leable, on incloem altres pràctiques vinculades a l’oci i la recreació en el temps lliure**. Apostar per un turisme que enlloc del lucre, posi la vida i la salut al centre, a la vegada que contribueix a una transformació sistèmica, més enllà de la qüestió turística. També que prioritzi les necessitats d’oci de la població local i tingui en compte la situació de creixent desigualtat social. Aquesta proposta, podria arribar a considerar-se feminista (Díaz-Soria i Izcarra, 2023) si contribueix també a qüestionar el sistema capitalista on es reproduïx el turisme hegemònic generador de desigualtats en massa.

3.6. PROPOSTES

Durant la investigació que s’ha dut a terme, s’han recollit una sèrie d’idees per impulsar el turisme des de l’ESS. Aquestes idees es recullen en dos blocs, el primer, inclou propostes pensades per resoldre problemes concrets de les iniciatives que ja estan oferint turisme des de l’ESS. El segon correspon a la necessitat expressada de generar un espai d’intercooperació que respongui a la necessitat d’incloure el turisme en la discussió al voltant de l’ESS i la urgència de tenir en compte aquest sector en la discussió sobre la transició ecosocial.

3. RESULTATS

Bloc 1

Mancomunar serveis

Una solució que estan proposant diverses iniciatives vinculades al món de l'agricultura, la producció alimentària, la restauració o, fins i tot, la cultura, és mancomunar serveis. La mida i capacitat de moltes iniciatives d'ESS fa necessària aquesta cooperació que permet una racionalització i un important estalvi en recursos tan econòmics, energètics, com, per altra banda, en l'ocupació de l'espai.

Com resultat d'una sessió sobre “[Restauració Cooperativa](#)” organitzada a finals de 2022 per Coòpolis, on Alba Sud va participar, una de les principals dificultats que tenien els restaurants a Barcelona era tenir prou espai d'emmagatzematge, sobretot aquells ubicats als districtes més antics. Com a resposta a això, es va proposar llogar un local entre els restaurants interessats per utilitzar-lo com bodega conjunta. També suposa un repte important l'impuls de crear obradors compartits. A part de les iniciatives, molts ajuntaments es plantegen, encertadament, impulsar aquests serveis com una manera d'ajudar al creixement d'aquestes iniciatives en els seus municipis.

Així doncs, aquesta necessitat és comuna en diversos sectors. Per exemple, Artixoc, associació cultural, ha llençat un vestuari compartit, [la Vestuariteca](#). Això, a part de reduir espai al magatzem implica també reduir costos d'inversió en vestuari. Amb aquesta proposta es vol allargar la vida dels vestuaris i compartir-lo entre companyies per estalviar temps, espai i costos.

Una altra possibilitat és compartir proveïdors per poder fer comandes més grans i d'aquesta manera reduir costos sense haver de renunciar a comprar de proximitat, de temporada i ecològic. També, per exemple, hi ha la possibilitat de mancomunar serveis de gestoria i administració diària. **ArqueoVitis**, amb altres cooperatives vinculades a Coopsetània, comparteixen aquest servei perquè “no tenim el volum suficient ni la capacitat de mantenir una persona a jornada completa”, informa **Mireia Sabaté** sòcia fundadora de la cooperativa.

Més enllà de la capacitat d'estalvi a partir de mancomunar aquests espais i serveis, fomenten els valors de la cooperació imprescindibles per consolidar una base ètica col·lectivista com a una alternativa a l'hegemonia dels valors individualistes que dominen una economia basada en el lucre i la competitivitat.

Acords bilaterals

Malgrat el Pam a Pam és una eina molt útil per conèixer iniciatives, entre elles algunes de turístiques amb valors de l'ESS, es detecta una major necessitat de que les iniciatives es coneguin entre elles. Aquesta demanda, la van expressar **David Cano**, impulsor de Blau Verd Urbà i el fundador i fundadora de **Casa Jam**. Per exemple, falta posar en

contacte allotjaments com Casa Jam amb iniciatives que ofereixin activitats com poden ser Blau Verd Urbà, Artixoc, Passejant per Barcelona, Cultruta i moltes altres.

Aquests acords també es poden fer amb comerços i altres activitats no vinculades al turisme directament on poder promoure determinats serveis.

BlauVerd Urbà. Imatge de Carla Izcarra.

Suport municipal

En primer lloc, hi ha una absència de política pública en turisme que tingui com subjecte principal la població local i promogui un [turisme de proximitat](#) de la mateixa població resident. Vinculat a això, com primer pas es podria dotar de més pressupost als Centres Cívics per millorar el salari dels talleristes. Aquests espais ofereixen activitats esportives, culturals, de salut, cuina o idiomes, entre d'altres, a preus assequibles pel veïnat, tant jovent com gent gran. Donada la importància d'aquesta oferta, l'import que reben les persones encarregades de fer aquests tallers hauria de ser superior a l'actual.

En segon lloc, és important que ens els processos de contractació pública "el preu no sigui l'únic condicionant", reclama Mireia Sabaté. Per això, existeixen les condicions especials d'execució que són requisits o criteris addicionals que es poden establir en un contracte públic. Les administracions estan obligades a introduir com a mínim una per garantir el compliment de determinats objectius socials, mediambientals o

3. RESULTATS

altres objectius. Aquestes mesures estan vinculades a consideracions socials, laborals ambientals i altres objectius específics on trobaríem foment de l'ESS (Associació Empresarial d'Economia Social Dincat, et al., 2023). Per tant, és important que el personal tècnic de les administracions conegui les potencialitats de l'ESS per intentar introduir progressivament aquests criteris addicionals i afavorir a les iniciatives amb pràctiques vinculades als valors de l'ESS.

Espai per créixer

Les iniciatives turístiques dins de l'ESS, estan vinculades majoritàriament al món de la restauració, l'agricultura o la cultura. En canvi, dins del sector de l'allotjament hi ha molt poques iniciatives que puguin identificar-se amb els valors de l'ESS, com els Caus de Mura o Casa Jam. Així doncs, hi ha un espai per créixer en aquest sentit. Per exemple, Arriant, que ofereix colònies i camps de treball per a infants i joves, no compta amb casa de colònies pròpia perquè comporta una gran inversió. Això fa que hagin de llogar l'espai a altres persones o empreses. L'Albert Serra esmenta que “si vols fer lleure a la costa, totes les instal·lacions registrades són de les grans: Xanescat, Rosa dels Vents...” empreses que prioritzen tenir una alta rotació i generar beneficis, característiques amb les que Arriant no s'identifica. Aquest fet comporta menys opcions on allotjar-se. Per aquest motiu, promouen més els camps de treball, atès que la normativa permet allotjar-se a espais no registrats com casa de colònies. Donada aquesta situació, pensem que un espai on créixer és incentivant més cases de colònies o segones residències compartides des de l'ESS, com apuntava [Ferran Martínez dels Caus de Mura a un reportatge per Alba Sud](#).

Bloc 2

Per donar resposta a les necessitats plantejades al Bloc 1, pensem que s'ha de fer des dels espais d'intercooperació o altres tipologies d'agents dinamitzadors del territori com els Ateneus Cooperatius, la XMESS, la Federació de Cooperatives de Treball, Miceli, Resilience Earth, o les Comunalitats Urbanes com noves formes d'organitzar la vida econòmica d'un lloc.

“Si treballem per un model alternatiu, contraposat al sector actual amb externalitats i impactes negatius molt clars, és necessari que puguem compartir un relat sota un mateix paraigües i fer-nos fortes en aquesta activitat”

A part de donar resposta a aquestes necessitats més concretes, **Jesús Martín**, fundador d'Aethnic, detectava que “si treballem per un model alternatiu, contraposat al sector actual amb externalitats i impactes negatius molt clars, és necessari que les entitats que promovem aquesta alternativa puguem compartir un relat sota un mateix paraigües i fer-nos fortes en aquesta activitat”. Amb aquesta demanda coincidien diverses persones que van participar al segon grup de treball. També es va expressar “la manca de continuïtat en els espais de trobada per compartir i generar vincles significatius”.

Per aquest motiu, entomem algunes de les propostes fetes per aquest grup al voltant de “crear una taula de TURISMESS de Catalunya amb reunions periòdiques i objectius

3. RESULTATS

clars". Aquesta xarxa recurrent que connecti els diferents agents que ja existeixen a territori, una de les persones participants va expressar que havia de ser **des d'una entitat ja representativa del sector**.

A partir d'això, les entitat promotores d'aquest informe creiem que si volem que el turisme es discuteixi en el marc de la transició socioecològica i pretenem fer canvis en el sector, necessitem un espai d'intercooperació que s'orienti sobretot a la sensibilització i la incidència política. Així, basant-nos en els continguts d'aquest espai de discussió, **proposem que el lloc des d'on s'articuli la discussió sobre turisme i ESS tingui forma de comissió sota el paraigües de la Xarxa d'Economia Social a Catalunya**.

4. CONCLUSIONS

Per impulsar el turisme des de l'Economia Social i Solidària hem de repensar el que entenem avui per "turisme". S'ha evidenciat al llarg d'aquesta investigació que resulta difícil veure'l com una activitat que pugui organitzar-se amb objectius més enllà de la reproducció del capital i els seus interessos. Des de les entitats promotores d'aquest informe insistim en la necessitat d'aproximar-nos-hi com **una activitat mal·leable que pot i necessita ser transformada**. Així, si vinculem el concepte del turisme a altres àmbits humans com és l'oci, la recreació, el lleure en el temps lliure, la salut, la cultura i el descans, eixamblem l'horitzó per entendre el turisme en termes vinculats a les necessitats humanes i defugim d'una visió que el frivolitza i el converteix en quelcom prescindible. Per tant, l'ESS no pot defugir aquest debat i ha d'impulsar propostes que responguin a aquestes necessitats tant bàsiques per la vida com el treball, l'alimentació, l'habitatge o les cures.

Sens dubte, aquest nou escenari, obre un espai de disputa farcit de contradiccions que cal abordar. Per una part, perquè no podem deixar de banda un sector tant important

El Prat del Llobregat. Imatge d'Ernest Cañada.

4. CONCLUSIONS

dins de l'economia catalana. D'una altra, perquè les necessitats d'oci, lleure, descans, salut i recreació de la població no són un tema menor. Tampoc podem obviar que aquesta discussió es troba dins del marc d'una transició socioecològica que esdevé cada cop més urgent i el turisme, responsable del 8% d'emissions (Lenzen et al., 2018) dels gasos d'efecte hivernacle, ha de ser abordat com es fa en altres àmbits com el sector primari o la indústria.

És necessari relocalitzar les formes de satisfer les necessitats d'oci i dur-les a l'entorn proper, i a la vegada establir una relació menys consumista amb els espais que visitem.

Es per això que entenem que en el marc la crisi ecològica i energètica, l'oferta turística de l'ESS prenen centralitat les propostes de turisme de proximitat. És necessari relocalitzar les formes de satisfer les necessitats d'oci i dur-les a l'entorn proper, tornar a fer ús de l'espai públic i recuperar els carrers, les places i els parcs perquè deixin de ser vies de pas i esdevinguin de nou un espai públic viu. A la vegada, establir una relació menys consumista amb els espais que visitem, viatjant més lent, amb planificació prèvia i coneixent els límits socioecològics, sobretot si es tracten d'entorns naturals fràgils.

En aquest sentit, caldrà ser curosos amb els límits que han d'assumir les iniciatives d'ESS quan les visites i les activitats de lleure es duen a terme en espais naturals ecològicament de gran fragilitat, com són rius o zones de muntanya. Els gorgs dels cursos alts del riu en són un exemple paradigmàtic. Espais aquàtics molt reduïts, amb una gran biodiversitat de plantes i animals, però que difícilment poden assumir un ús lúdic que els converteixi en simples piscines. Per tant, aquestes iniciatives han de plantejar-se que acceptar els límits implica prendre postura a favor de l'estricta regulació, quan aquesta és possible, i per la prohibició, quan el nivell d'impacte pot alterar i deteriorar dramàticament l'espai natural en qüestió.

D'altra banda, cal la intervenció del serveis públics i una planificació acurada del territori per endreçar les diferents activitats i evitar conflictes entre les activitats quotidianes dels qui hi viuen amb els usos turístics. En aquest sentit, és primordial comptar amb una xarxa de transport públic accessible i de bona qualitat que sigui una alternativa al cotxe. No oblidem que [a la UE un 25% de les emissions d'efecte hivernacle es deuen al transport i dins d'aquestes el transport en vehicle privat suposa el 71%](#). No podem obviar que el transport en cotxe, avió o vaixell és la manera més habitual en que es dona la mobilitat turística. Cal replantejar-nos-la i impulsar formes que prioritzin el transport públic, així com també les basades en el que es denomina "mobilitat activa", caminar i anar amb bicicleta, formes que, apart de no suposar emissions contaminants, milloren la salut de la població. Si entenem que això val per la mobilitat quotidiana, per feina, estudis o consum, també a de valdre per la mobilitat relacionada amb el nostre temps lliure i d'oci. A la comarca de la Garrotxa, per exemple, el projecte [Rumbus](#), proporciona una zona d'aparcaments i uns autocars que traslladen al visitant al Parc Natural de la Zona Volcànica. També experiències, ja antigues, com el tren cremallera de Núria, única manera d'accedir a aquest espai de muntanya, o projectes a desenvolupar com el tren tram de la Costa Brava o del Camp de Tarragona, que a més de donar servei a la població local també poden ser una alternativa per aquest turisme de proximitat. Aquests exemples marquen un camí útil i realista de com cal repensar una mobilitat

4. CONCLUSIONS

turística molt centrada en el vehicle privat, tant en general, com respecte a l'accés a espais naturals, siguin aquests protegits o no.

Per tant, insistim en que l'oci en l'ESS pren autèntic sentit en el context dels turismes de proximitat. Ens cal promoure una articulació potent entre aquest lleure, que generalment implica visites de curta durada per part de població urbana a zones rurals, amb la comercialització de productes per part de les iniciatives agroramaderes d'ESS. En altres paraules, aprofitar aquestes visites turístiques per “fer rebost” proposant al visitant fer una compra aliments que vagi més enllà de la seva adquisició com a mer “souvenir” i que suposi un major benefici pel territori. En aquest àmbit les administracions locals també poden jugar un paper important impulsant campanyes que posin en valor el producte local i promoguin unes visites que incloguin aquest tipus de compra.

Quan ens referim al turisme i en general a l'oci ens estem referint a quelcom ampli com són “estils de vida” i aquests no poden ser aliens a les profundes transformacions que caldrà dur a terme per materialitzar la transició ecosocial. Com afirmava Jorge Riechmann en una recent entrevista, “ cada cop es fa més difícil mantenir la ficció que sense un canvi de sistema es pugui fer la transició ecosocial”. Això té profundes implicacions per les pràctiques turístiques i en el marc de l'ESS tenim el repte de redefinir-les dins dels límits que permetin els equilibris ecosistèmics. El turisme a l'ESS ha de posar en qüestió l'acceleració que ha viscut el model de turisme hegemònic

Parc urbà. Imatge d'Ernest Cañada.

4. CONCLUSIONS

les darreres dècades, apostant per propostes més lentes i prolongades en el temps. Haurem de viatger menys, més a prop, més lent i amb estances més llargues i integrades al destí que visitem.

Aquest canvi de sistema, al que es referia Riechmann, també vol dir construir una societat més democràtica i igualitària. La temptació de l'elitització apareix cada cop que, davant dels impactes que genera la massificació i el previsible problema de l'encariment de l'energia, el sector turístic i moltes administracions públiques s'inclinen pel que anomenen "turisme de qualitat" o el que és el mateix un turisme amb gran poder adquisitiu. Aquestes demanda d'un "turista d'elit" no estan gaire lluny de les tendències ecofeixistes, que proposen certs sectors polítics i socials des dels països rics. I que demanen que davant la policrisi global que ens amenaça cal blindar els recursos i excloure als països empobrits. Les mateixes lògiques insolidàries que aixequen murs envers un sud empobrit són les que volen normalitzar l'exclusió turística per la via més subtil de l'encariment de preus. El turisme des de l'ESS no pot seguir aquesta tendència elititzadora i ser un producte més pensat per unes elits o una classe mitja-alta que busca experiències autèntiques i "viure com la població local".

A la vegada, des d'una perspectiva de gènere, cal dona resposta a la sobrecàrrega de treball domèstic que suposa organitzar el temps d'oci en la proximitat. El fet de "quedar-se a casa durant les vacances" pot significar que tasques indispensables per la reproducció de la vida (alimentar-se, descansar...) no es resolguin via el mercat, a través d'allotjar-se a un hotel o dinar a un restaurant, i les hagin d'assumir les dones a causa de la divisió sexual tradicional del treball. Així, com l'ESS busca una transformació feminista i d'igualtat de gènere ha de tenir en compte aquestes desigualtats també en el temps lliure. També entendre l'oci, el turisme i la recreació com temps alliberat del treball, no només el productiu, sinó també el reproductiu i treballar per un món amb major igualtat on des d'elements públics i comunitaris es doni resposta a aquestes necessitats per la reproducció de la vida.

Prenent com a referència aquestes dues reflexions de Riechmann sobre "els estils de vida" i "l'elitització", el turisme dins l'ESS no pot defugir del debat sobre el "decreixement". Que no és un altre que la necessitat urgent que tenim d'encabir els nostres estils de vida dins dels límits dels equilibris ecosistèmics. Un biosfera amb límits que no admet el creixement il·limitat. L'ESS no pot ser un segment turístic més que es sumi a una oferta ja saturada pel turisme actualment hegemònic. Això és molt clar en el cas de Barcelona, on cal reduir dràsticament el número de turistes. En aquest context propostes com l'ampliació de l'aeroport, el Hard Rock, la Copa Amèrica o la persistència en mantenir la promoció turística de la ciutat en els mercats internacionals no són admissibles. Es en aquest sentit que insistim en que l'ESS, com fa en altres àmbits de la vida de les persones, ha de tenir la seva pròpia propostes de pràctiques turístiques a més de ser un agent actiu contra les dinàmiques de turistificació. Una proposta que també ha d'estar acompanyada d'alternatives econòmiques no vinculades al turisme. Barcelona ha de recuperar teixit industrial i diversificar l'economia si vol fer quelcom més que una lluita per contenir el tsunami turístic.

El turisme dins l'ESS no pot defugir del debat sobre el "decreixement"

4. CONCLUSIONS

Per concloure, recuperem unes [declaracions de David Harvey](#) a una entrevista on explicava que no hi ha idea bona i moral de la que el capitalisme no pugui apropiat-se i convertir en quelcom horrible. Sens dubte això es demostra clarament en la història del turisme, on les idees que el van impulsar, la necessitat de lleure, descans, salut i cultura, s'han vist engolides per les lògiques consumistes i mercantils imposades per una classe empresarial que va veure en ell una manera més d'enriquir-se reproduint i acumulant capital. En aquest context aquell turisme que volia ser una "idea bona i moral" posada al servei de les majories socials, ha esdevingut un forma més d'extractivisme que aliena als éssers humans i destrueix la natura. L'ESS és en aquest sentit, un potent marc de ruptura amb aquestes lògiques depredadores imposades pel turisme hegemònic i la possibilitat, [com insisteix Ernest Cañada](#), de repensar també les pràctiques turístiques en un sentit emancipatori i al marge dels interessos del capital.

Imatge de Carla Izcara.

REFERÈNCIES

- AESCAT i Ajuntament de Barcelona (2021). #ESSBCN2030. Estratègia de l'Economia Social i Solidària 2030. Reactivació i enfortiment d'una economia per a la vida a la ciutat. Barcelona: Associació d'Economia Social de Catalunya(AESCAT) i Ajuntament de Barcelona.
- Ajuntament de Barcelona (2021) [Pla d'Impuls de l'Economia Social i Solidària 2021—2023](#). Ajuntament de Barcelona.
- Associació Empresarial d'Economia Social Dincat; La Confederació, Patronal del Tercer Sector Social de Catalunya; ECAS; FEICAT i Federació ECOM (2023). [Comença a licitar! Guia pràctica per a empreses i organitzacions de l'Economia Social i Solidària](#). Ajuntament de Barcelona.
- Barcelona.cat (octubre 2020). *A Barcelona decidim i fem Economia Social i Solidària (ESS)* [Vídeo]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=gO5OuFIRL3M>
- Cañada, Ernest i Izcarra, Carla (2021). *Turismos de proximidad. Un plural en disputa*. Icaria Editorial: Barcelona.
- Generalitat de Catalunya (2020). Bases de la llei d'economia social i solidària. Impuls d'un marc normatiu que reconegui l'economia social i solidària i la seva voluntat per transformar l'economia. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Treball, Afers Socials i Família.
- Idescat (2024a). Estadística de turisme estranger. 2023. Dades definitives [base de dades en línia] <https://www.idescat.cat/novetats/?id=4830>
- Idescat (2024b). Població cupada en el sector turístic. Per sexe i situació professional [base de dades en línia] <https://www.idescat.cat/indicadors/?id=basics&n=10215>
- Lenzen, Manfred., Sun, Ya-Yen., Ting, Yan-Peng., Geschke, Arne i Malik, Arunima (2018). [The carbon footprint of global tourism](#). *Nature Climate Change*, 8, pp.522-528.
- Tooze, Adam (2022). [Chartbook #130 Defining polycrisis - from crisis pictures to the crisis matrix](#). *Chartbook*, 24/06/2022.
- XES (2021). [Propostes per la democratització econòmica i la transició ecosocial](#).

Impulsa

ALBA SUD *
investigació i comunicació per al desenvolupament

Amb el suport de

Promou

Finança

ISBN: 978-84-09-61715-9

9 788409 617159